

จุลกลินวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ จ.ยโสธร : การรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างพิธีกรรม ในปัจจุบัน.*

สุรชัย ชินบุตร**

บทคัดย่อ

บ้านสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เดิมชื่อบ้านสิงห์โคก เป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นโดยกลุ่มชนชาวลาวที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ โดยการนำของพระวอ ก่อนที่จะเดินทางไปยังเมืองจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการรื้อฟื้นประเพณีการทำบุญจุลกลินของชาวบ้านโดยเพิ่มเติมขั้นตอนของพิธีกรรมอย่างหลากหลาย และศึกษาบทบาทของประเพณีจุลกลินที่มีต่อชาวบ้านสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ผู้วิจัยพบว่า ในอดีตประเพณีการถวายผ้าจุลกลินมีวัตถุประสงค์เพื่อการได้รับอานิสงส์อย่างยิ่งใหญ่ และสิ่งที่พบอีกอย่างคือ เป็นการสร้างประเพณีขึ้นใหม่ เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ และความชอบธรรมแก่ผู้เป็นเจ้าของภาพที่สร้างจุลกลิน ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่าประเพณีจุลกลินของชาวบ้านสิงห์เป็นประเพณีที่ประดิษฐ์และสร้างขึ้นใหม่โดยกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้นอกจากนี้ประเพณีจุลกลินยังเปลี่ยนบทบาทจากการถวายผ้าจุลกลินตามฮีตประเพณีเดิมเป็นการระดมทุนเพื่อใช้ในสร้างสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างศาลา การสร้างอุโบสถ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องใช้ทุนมาก เกินกำลังที่วัดจะดำเนินการได้ ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องจึงต้องมีการระดมทุนเพื่อให้ภารกิจนี้สำเร็จไปได้ด้วยดี ในการระดมทุนของวัดและชาวบ้านนั้นทั้งที่ระดมจากภายในหมู่บ้านและภายนอกหมู่บ้าน การศึกษาเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงการประดิษฐ์พิธีกรรมเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และความชอบธรรมแก่เจ้าภาพผู้สร้างถวายผ้าจุลกลิน

* ปรับปรุงจากบทความเรื่อง “จุลกลิน : วัฒนธรรมอันที่มีอายุปฏิเสศและยอมรับได้ในชั่วข้ามคืน” บทความนำเสนอการประชุมวิชาการระดับชาติเรื่อง”ภาษา วรรณคดี และการสอนภาษาไทย ในฐานะภาษาต่างประเทศ: การเรียนรู้และสร้างสรรค์จากสังคมไทยสู่สังคมโลก” ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๔ จัดโดยภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

** ข้าราชการครูสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๒

Chula Kathin Festival at Sri That Temple of Singh Village Yasothon province : The Current Revitalization and Invention of the Ritual.

*Surachai Chinnabutr**

ABSTRACT

Singh village, formerly known as Singh Khok, of Mueang district, Yasothon province, has been established by a group of Lao people, led by Phra Wo, emigrating to Champasak of Lao People's Democratic Republic. This article aims at examining the revitalization of the Chula Kathin Z Buddhist robe – offering) festival, with the addition of several new ritual processes, held by the Singh villagers and to study the function of the festival for the villagers. According to the study, the purpose of the robe – offering festival in the past is to earn great merit. Another finding is that the festival is invented for the sacralization and justification of its hosts. Therefore, it can be believed that the Chula Kathin festival held by Singh villagers is the tradition newly invented by a group of people to achieve their goal. Moreover, the festival's purpose is changed from traditional robe-offering to money – gathering for the construction of monastery's public property such as a pavilion or a consecrated assembly hall. These need so much capital for the construction that the temple authority cannot afford to do. Thus, the authority and villagers have to gather money from inside and outside their village in order to complete their task. This study reflects about the invention of ritual for the sacralization and justification of the hosts who offer the robe.

* An Official Teaching Roi-Et Primany Education Service Area Office 2.

ความนำ

วัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เป็นวัดเก่าแก่ และมีประวัติความเป็นมาอย่างน่าสนใจ เพราะในวัดมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่น พระธาตุทองอาจกบาลหลวง รูปปั้นสิงห์ ที่มีความเก่าแก่และมีประวัติความเป็นมาชัดเจนนอกจากนี้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ที่บ้านสิงห์ เป็นกลุ่มคนลาวที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ ในสมัยอาณาจักรล้านช้าง โดยการนำของพระวอ กลุ่มที่อพยพมาในครั้งนั้นได้พากันตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสิงห์และได้สร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

พุทธศาสนิกชนชาวอีสานได้ประพัตตนอยู่ในกรอบฮีตคองและสืบทอดประเพณีตาม ฮีตสิบสอง กันมาอย่างเหนียวแน่น ฮีตหรือจารีตประเพณีในเดือนสิบสองของชาวอีสาน คือ การทำบุญออกพรรษาและประเพณีทำบุญถวายผ้ากฐินให้แก่พระภิกษุที่บวชครบพรรษา การทอดกฐินนั้นถือปฏิบัติภายในเวลากำหนด คือ ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ก่อนหรือหลังจากนั้นไม่นับเป็นกฐิน โดยในแต่ละวัดจะทำการทอดกฐินได้เพียงครั้งเดียว กฐินของชาวอีสานก็ได้แก่ กฐินราชภรณ์ กฐินหลวง และจุลกฐิน (กฐินเล่น)

ในเทศกาลออกออกพรรษาของทุกปี วัดศรีธาตุจะมีการรับกฐิน เช่นเดียวกับวัดอื่นๆ ซึ่งเจ้าภาพจะต้องจองกฐินข้ามปี เพราะส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านเมื่อทำนาเสร็จจะรวบรวมเงินทองเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับไป ส่วนใหญ่กฐินของชาวอีสานจะเป็นกฐินราชภรณ์หรือกฐินสามัคคีที่ชาวบ้านช่วยกันทำขึ้นมาทอดเพื่อถวายให้กับทางวัด

ปีนี้ทางวัดศรีธาตุ ร่วมกับชาวบ้านได้พร้อมกันจัดทำจุลกฐินขึ้น โดยทางวัดได้ทำป้ายใหญ่ประกาศติดไว้ที่บริเวณหน้าวัด เพื่อให้เห็นเด่นชัด เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นงานสำคัญ ประเพณีการทำบุญ จุลกฐิน ในครั้งนั้นนับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่จัดขึ้นที่วัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ โดยทางวัดให้เหตุผลว่า เป็นการทำบุญที่ได้กุศลอย่างใหญ่หลวง เพราะจุลกฐิน ต้องทำให้เสร็จในวันเดียว ตั้งแต่การทอดผ้าที่ทำจากฝ้าย ให้เป็นเครื่องนุ่งห่มอันเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องอัฐบริขารเพื่อถวายแด่พระสงฆ์นั่นเอง ดังคำกล่าว ว่า “มหาบุญ จุลกฐิน”

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการรื้อฟื้นประเพณีการทำบุญจุลกฐินของชาวบ้านสิงห์โดยเพิ่มเติมขั้นตอนของพิธีกรรมอย่างหลากหลาย และศึกษาบทบาทของประเพณีจุลกฐินที่มีต่อชาวบ้านสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธรในสังคมปัจจุบัน

บ้านสิงห์: ประวัติศาสตร์และความเป็นมา

ปีมะเมียศักราช ๑๐๑๖ พ.ศ. ๒๑๙๗ เจ้าสุริยราชกุมารโอรสของเจ้าต่อนคำขึ้นครองราชกรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างเวียงจันทน์ทรงพระนามว่า พระยาสุริยวงศาธรรมิกราชมพิตรสมเด็จพระเจ้าล้านช้างร่มขาว^๑ อยู่ในราชสมบัติได้ ๕๘ อายุได้ ๘๑ ปีก็ถึงแก่พิราลัย พระยาเมืองจันทร์ซึ่งเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่จึงแย่งชิงราชสมบัติ ตั้งตนเป็นเจ้าเมืองเวียงจันทน์ ฝ่ายเจ้านันทราชเจ้าเมืองนครพนม บุตรเจ้าปู่ ซึ่งเป็นพระเชษฐาของเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ทราบข่าวจึงยกทัพมาตีเมืองเวียงจันทน์และจับพระยาจันทบุรีได้ให้นำไปประหารชีวิต และสถาปนาตนเองขึ้นครองราชย์ความทราบถึงเจ้าไชยองค์เว้ บุตรเจ้าขมพู่ที่หนีไปอยู่เวียตนาม ขอกองทัพญวนจากพระเจ้าเวียตนามยกมาตีเมืองเวียงจันทน์ เจ้านันทราชสู้ไม่ได้ ถูกจับประหารชีวิตเจ้าไชยองค์เว้จึงตั้งตนขึ้นครองเมืองเวียงจันทน์ ทรงพระนามว่า พระไชยเชษฐาธิราชที่ ๒

กล่าวถึงเชื้อพระวงศ์พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชทั้งหลายต่างเกรงอำนาจของเจ้าไชยองค์เว้ กลัวว่าจะถูกลงโทษ จึงได้พาพวกพ้องลักลอบออกจากเมืองเวียงจันทน์ไปอยู่ที่อื่น บางคนก็ไปสร้างเมืองใหม่ เจ้าปางคำราชนัดดาพระเจ้าสุริยวงศาได้พาผู้คนไปสร้างเมืองใหม่ที่ตำบล่มภู แขวงเมืองเวียงจันทน์^๒ โดยตั้งชื่อเมืองว่า “เมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน” ปกครองเมืองเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อเวียงจันทน์และหลวงพระบาง และได้ขอสุมกำลังกล้าแข็งขึ้นเรื่อย ๆ

ฝ่ายเมืองเวียงจันทน์เมื่อพระเจ้าไชยราชาธิราชที่ ๒ สวรรคตลงไม่มีบุตร

^๑ กรมศิลปากร. “พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง” ในประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษกเล่ม ๙, (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๓.

^๒ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดยโสธร, (ยโสธร: ศิริธรรมออฟเซ็ท ๒๕๔๒), หน้า ๓๐-๓๙.

สืบราชสมบัติแทน เจ้าเมืองแสนซึ่งเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ได้ยึดอำนาจตั้งตนเป็นกษัตริย์ เจ้าองค์บุญซึ่งเป็นราชนัดดาพระเจ้าไชยราชาธิราชที่ ๒ ยังทรงพระเยาว์จึงได้หนีไปอยู่กับเจ้าปางคำที่เมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน เมื่อเจ้าปางคำสวรรคตพระเจ้าดาโอรสจึงได้ขึ้นครองเมือง พระวอได้เป็นอุปราช ฝ่ายเจ้าบุญต้องการกลับไปครองราชย์ที่เวียงจันทน์ จึงขอร้องให้พระตาพระวอ ยกกองไปราบเจ้าเมืองแสนเมื่อราบพญาเมืองแสนได้สำเร็จจึงอัญเชิญเจ้าองค์บุญขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเวียงจันทน์ ทรงพระนามว่า “เจ้าสิริบุญสารหรือพระเจ้าธรรมเทววงศ์ พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างเวียงจันทน์”^๓ พระเจ้าสิริบุญสารปูนบำเหน็จให้กับข้าราชการที่ช่วยเหลือกอบกู้ราชสมบัติให้แก่พระองค์ส่วนพระวอพระตาไม่ได้ปูนบำเหน็จให้ จึงเกิดน้อยเนื้อต่ำใจ จึงคิดจะกลับไปที่เมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน แต่พระเจ้าสิริบุญสารให้ทั้งสองไปรักษาเมืองที่ด่านหินโงมก่อนแล้วค่อยกลับไป พระวอพระตาเมื่อมาปกครองด่านหินโงม ด้วยความเป็นธรรมเป็นที่รักใคร่ของพลเมืองเป็นอย่างมากชาวทราบถึงพระเจ้าสิริบุญสารจึงให้พญาเมืองแสนและพญาเมืองจันทน์นำกำลังเข้าตีทัพพระวอพระตา แต่ก็ถูกทัพพระวอพระตาตีพ่ายไป พญาเมืองแสนและพญาเมืองจันทน์ตายในที่รบ ทำให้พระเจ้าสิริบุญสารโกรธมาก ฝ่ายพระวอพระตาจึงยกทัพกลับเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานและได้ปรึกษากันว่าพระเจ้าสิริบุญสารคงต้องส่งกองทัพนมาตีอีกครั้งพระตาจึงปรึกษากับเหล่าทหารทั้งหลายเพื่อหาทำเลที่ตั้งขยายเมืองหน้าด่าน จึงสั่งให้ท้าวคำใส ท้าวคำสุ ท้าวคำสุข ท้าวหมม และท้าวกำ ยกไปตามลำน้ำพะชี (ลำน้ำชี) เพื่อหาที่ตั้งเมืองหน้าด่านทางด้านตะวันออก ท้าวคำสุเมื่อมาถึง “ดงหัวช้าง” ได้พักไพร่พลและคิดจะสร้างเมือง และที่ดงหัวช้างนี้เองได้พบกับ “พระธาตุองอาจกะบานหลวง” จึงได้ทำการเสี่ยงทายว่าจะสร้างเมืองที่นี่ดีหรือไม่ ผลการเสี่ยงทาย จับได้ หินะ ซึ่งเป็นสิ่งไม่ดี จึงสร้างเป็นหมู่บ้านและให้ท้าวคำสุขเป็นหัวหน้าปกครองและตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านสิงห์โคก” ส่วนท้าวคำสุกับพวกจึงเดินทางต่อและมาถึงดงโตนไต้น เห็นว่าทำเลดีเพราะติดกับลำน้ำชี จึงได้สร้างเมืองขึ้น เรียกว่า “เมืองสิงห์หินและเมืองสิงห์ทอง”^๔ ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นชื่อเป็น

^๓ เรื่องเดิม. หน้า ๓๓.

^๔ เรื่องเดิม. หน้า ๓๖.

“เมืองยศสุนทร” หรือเมืองยโสธรนั่นเอง

ปัจจุบันบ้านสิงห์มีสถานะเป็นเป็นตำบลสิงห์มีหมู่บ้านในเขตการปกครองทั้งหมด ๑๑ หมู่บ้านมีประชากรทั้งสิ้น ๖,๐๘๘ คน เป็นชาย ๓,๐๔๙ และเป็นหญิง ๓,๐๓๙ คน มีจำนวนครัวเรือน ๑,๒๙๒ ครัวเรือน^๕ บ้านสิงห์อยู่ห่างจากอำเภอเมืองยโสธรไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๑๓ กิโลเมตร และมีขนาดพื้นที่ประมาณ ๓๕.๕ ตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อสายลาวเวียงที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ในสมัยพระตาพระวอ ภายในหมู่บ้านแบ่งเป็น ๖ คุ่มโอง (คำว่า โอง สันนิฐานว่า น่าจะมาจากคำว่า หอโอง หรือท้องพระโรง เพราะเป็นที่อยู่ของอาญาพ่อเผ่าซึ่งเป็นวิญญานของผีบรรพบุรุษกลุ่มเจ้านายที่อพยพมาจากเวียงจันทน์) และมีสถานที่สำคัญประจำหมู่บ้านที่สัณญ์ ได้แก่

๑. พระเจ้าใหญ่ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐฉาบปูนลงลักปิดทองปางมารวิชัย มีหน้าตักกว้าง ๒.๘๕ เมตร สูง ๕.๒๐ เมตร ค้นพบอยู่ในป่า ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เพราะเมื่อชาวบ้านประสบทุกข์ภัยจะไปสักการบูชาทุกข์ภัยก็จะหมดไป ปัจจุบันพระเจ้าใหญ่ประดิษฐานอยู่ในอุโบสถวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ เป็นที่น่าสังเกตว่า พระเจ้าใหญ่นั่งสิงห์มีลักษณะและรูปร่างเดียวกันกับพระเจ้าใหญ่ที่ประดิษฐานอยู่ในอุโบสถวัดสิงห์ท่า ในเมืองยโสธร

ภาพที่ ๑ พระเจ้าใหญ่ พระพุทธรูปปางมารวิชัย

^๕ องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์. มปป.

๒. สิงห์หิน เป็นแกะสลักเป็นรูปสิงห์ทำจากหินทรายสีแดงตามตำนานเล่าว่า สร้างโดยท้าวมุมนในปีศักราช ๑๒๑๘ พร้อมกับพระเจ้าใหญ่ เป็นสิงห์ตัวผู้ส่วนสิงห์ตัวเมียจะอยู่ที่วัดสิงห์ท่า ในเมืองยโสธร เก็บรักษาไว้ภายในอุโบสถวัดศรีธาตุบ้านสิงห์ ทางวัดได้ทำการเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี เพราะเคยถูกขโมยมาแล้วหลายครั้ง สิงห์หินนี้จึงกลายมาเป็นตราประจำจังหวัดยโสธร

ภาพที่ ๒ สิงห์หิน และตราประจำจังหวัดยโสธร

๓. พระธาตุองอาจกะบานหลวง เป็นพระธาตุเก่าแก่ที่ทศไตรมมากแต่ยังคงปรากฏร่องรอยให้เห็นพระธาตุองอาจกะบานหลวงนี้เป็นกลุ่มพระธาตุเดียวกันกับพระธาตุก่อขั้วน้อยหรือพระธาตุตาดทอง และพระธาตุบ้านสะเดา เพราะอาณาเขตของตำบลสิงห์ติดต่อกัน ปัจจุบันชาวบ้านสิงห์ได้สร้างเจดีย์คอบพระธาตุไว้ ซึ่งพระธาตุอยู่ในวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์

ภาพที่ ๓ พระธาตุองอาจกะบานหลวง

๔. ศาลหลักบ้าน สร้างในลักษณะเป็นหอ อยู่กลางหมู่บ้าน เรียกว่า “หอ
อาญาพ่อเฒ่า” ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีประจำหมู่บ้านในวันขึ้น ๓ ค่ำ
เดือน ๖ ของทุกปี ซึ่งชาวบ้านสิงห์ส่วนใหญ่จะมารวมกันที่ศาลแห่งนี้เพื่อทำพิธีบูชา
ผีและทำการปิดป่าสิ่งไม้มิต่อออกจากหมู่บ้าน

ภาพที่ ๔ หออาญาพ่อเฒ่า หรือศาลหลักบ้าน

ขาดก: มูลเหตุของการทำจุลกฐิน

ชาวอีสานเชื่อว่าการได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ หรือครบ ๑๐๐๐
พระคาถาในวันเดียวหรือการได้บวชลูกชายเข้าสู่บรรพชาพระพุทธานุชา และ การได้เป็น
เจ้าภาพทำบุญกฐิน จะได้รับอานิสงส์อย่างใหญ่หลวง สาเหตุที่มีความเชื่ออย่างนี้
มีเรื่องเล่าในกฐินขาดกว่า^๖

“ในสมัยหนึ่ง ณ เมืองกมลนคร พระพุทธองค์ทรงเสวยพระชาติเป็นกุลบุตร
แห่งคหบดี กุลบุตรพระโพธิสัตว์นั้นมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนาของพระพุทธ

^๖ สนั่น ธรรมธิ “กฐินขาดก” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ๑ (๒๕๔๒):
หน้า ๓๔.

เจ้าสรณังกระเป็นยิ่งนัก ครึ่งหนึ่งพระโพธิสัตว์มีโอกาสได้ถวายผ้ากฐินเป็นทานแก่พระพุทเจ้าสรณังกระ เมื่อสิ้นอายุขัยก็ได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนพระญาณมละกษัตริย์มีใจเลื่อมใสเช่นกัน วันหนึ่งได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าสรณังกระ และได้ถามถึงอานิสงส์แห่งกฐินทาน ซึ่งพระพุทธเจ้าก็แสดงให้เห็นฟังว่า การให้ผ้ากฐินเป็นทานย่อมมีอานิสงส์มหาศาล เช่น เมื่อสิ้นอายุจะเกิดใหม่เป็นผู้มั่งมีอุดมด้วยทรัพย์สิน พร้อมยศบริวาร ผู้ใดจัดทำสายบรรทัดเกิดมาย่อมมีใจซื่อสัตย์ ผู้ใดได้ตัดผ้าเกิดมาย่อมฉลาดในการตัดสินใจ ผู้ใดทำไม่กล้า เกิดมาย่อมมีผิวพรรณงดงามและพ้นจากภัยทั้งปวง ผู้ใดได้เย็บย่อมมีปัญญาฉลาดหลักแหลม จะได้เป็นท้าวพระยามหากษัตริย์ ผู้ใดได้ชักและได้หาพินมาตม่น้ำย่อมย่อมปราศจากโรคภัยผิวพรรณผ่องใส การให้ผ้ากฐินเป็นทานซึ่งถือว่าเป็นทานสำหรับพระสงฆ์ผู้มีศีลบริสุทธิ์ ดังนั้นจึงนับว่าเป็นทานที่ประเสริฐกว่าทานทั้งปวง การให้กฐินทานย่อมได้เสวยทิพยสมบัติในเทวโลกถึงสามพันชาติ ได้เป็นพระอินทร์พันชาติ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิพันชาติและเป็นกษัตริย์อีกพันชาติ...”

จะเห็นว่าผู้ที่ถวายผ้ากฐินได้รับอานิสงส์มากมาย ซึ่งเป็นความเชื่อและศรัทธาของชาวพุทธที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะชาวอีสานมีความศรัทธาอย่างแรงกล้าในการทำบุญ การทำบุญจึงอยู่ในฮีตสิบสองของชาวอีสานที่แต่ละเดือนใน ๑ ปี จะมีการทำบุญ

นอกจากนี้การที่ได้ถวายทานผ้ากฐินให้แก่พระภิกษุเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะเมื่อพระภิกษุบวชครบพรรษาจะต้องรับกฐินเสียก่อนจึงจะลาสิกขาได้ หรือถ้าอยู่จำพรรษาต่อจำเป็นจะต้องมีผ้าสบง จีวร วัคคยผลัดเปลี่ยน ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรค กฐินขันธกะ ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการถวายผ้าให้กับพระภิกษุว่า^๙

ในสมัยพุทธกาล มีพระภิกษุชาวเมืองปาฐา จำนวน ๓๐ รูป พวกเขากันเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งเสด็จประทับอยู่ที่เขตวันมหาริหาร แต่เนื่องจากการเดินทางเป็นวันที่ไกลจะเข้าพรรษา อีกทั้งระยะทางไกล พระภิกษุเหล่านั้นจึงไม่สามารถที่จะเดินทางให้ถึงพระเชตวันมหาริหารได้ ก็พอดีถึงกำหนดวันเข้าพรรษาเสียก่อน

^๙ สาร สาระทศนานันท์ “กฐิน” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคอีสาน ๑ (๒๕๔๒):

พระภิกษุทั้งหมด จึงพากันจำพรรษาอยู่ที่เมืองสาเกต พอออกพรรษาแล้วจึงได้พากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่ด้วยเหตุที่หนทางไกล และฝนตกจึงทำให้จีวรพระภิกษุเหล่านั้นเปียกน้ำและเปื้อนโคลน พอไปถึงพระเชตะวันมหาวิหารก็ตรงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทันที พระพุทธเจ้าทรงเห็นพระภิกษุนุ่งห่มผ้าจีวรที่เปื้อนเปรอะ จีวรที่ใช้ผลัดเปลี่ยนก็ไม่มี เมื่อพระองค์ทรงเห็นถึงความลำบากของภิกษุเหล่านั้นแล้วจึงมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์แสวงหาผ้าและรับผ้ากฐินได้มีกำหนด ๑ เดือน นับตั้งแต่วันที่แรม ๑ ค่ำเดือนสิบเอ็ด ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือนสิบสอง

ภาพที่ ๕ พระภิกษุเก็บผ้าจีวรเพื่อไปผลัดเปลี่ยน

จากเส้นใยแห่งศรัทธาสู่ผ้าจุลกฐิน

กฐิน หมายถึง ไม้สะดึง คือกรอบไม้ที่ใช้สำหรับขึงผ้าให้ตึงเพื่อความสะดวกในการเย็บ เนื่องจากในสมัยโบราณไม่มีจักรเย็บผ้า การทำผ้าจีวรสมัยโบราณจึงต้องทำเป็นผ้ากฐิน^๒ นอกจากนี้ความหมายของ “กฐิน” ในทางพระพุทธศาสนามี ๒ ความหมาย ประการแรก กฐินเป็นชื่อผ้าหรือเป็นพิธีกรรมทางสงฆ์ ประการที่สองเป็นชื่อการทำบุญของชาวพุทธโดยมีผ้าเป็นสื่อกลาง^๓

^๒ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาฯ ๒๕๓๙), หน้า ๒๖.

จุลกฐินเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ มีเวลาจำกัดในการเตรียม ต้องอาศัยความอดทน ความศรัทธา ความเสียสละและความสามัคคีของหมู่คณะ และอีกประการคือผู้ที่ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีศรัทธาบารมีอย่างแรงกล้า งานจึงจะสำเร็จจุลกฐินด้วยดี จากเหตุผลดังกล่าว การทอดจุลกฐิน ได้รับอานิสงส์มากกว่าการทอดกฐินทั่วไปเพราะเป็นการอนุเคราะห์พระสงฆ์ให้ได้โอกาสกรานกฐิน

วัดศรีธาตุว่างเว้นการจัดงานจุลกฐินมาหลายปี แต่การจัดงานในครั้งนี้ นอกจากเจ้าภาพผู้ทำผ้าจุลกฐินถวายพระภิกษุแล้ววัตถุประสงค์สำคัญอีกอย่างคือเพื่อต้องการทุนนำมาก่อสร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่เพื่อใช้ในกิจการทางสงฆ์

ขั้นตอนก่อนที่จะมีการทำผ้าจุลกฐินพระครูฉันทกิจโกศล เจ้าอาวาสวัดบ้านสิงห์ได้แบ่งที่แปลงหนึ่งภายในบริเวณวัดปลูกต้นฝ้ายเพื่อใช้ฝ้ายมาทำเป็นผ้าจุลกฐิน เมื่อถึงวันงานจุลกฐินพิธีกรรม เริ่มต้นโดยพราหมณ์ผู้ทำพิธีกรรมกล่าวบวงสรวงเทวดาอารักษ์ พระภูมิเจ้าที่ และบายศรีต้นฝ้าย จากนั้นมีกลุ่มนางรำ ออกมาร่ายรำประกอบไปกลางซึ่งเป็นดนตรีพื้นบ้าน เพื่อเป็นสัญญาณว่าจะมีการเก็บฝ้าย และสาวพรหมจรรย์ที่ได้เตรียมกันไว้ทั้ง ๔ คน เดินออกมาเก็บดอกฝ้ายใส่ลงในตะกร้า เสร็จแล้วชาวบ้านและผู้ร่วมงานที่หนุ่มสาวห่มขาวร่วมกันเก็บฝ้าย

ภาพที่ ๖ พราหมณ์ทำพิธีกรรมบูชาต้นฝ้ายที่ชาวบ้านร่วมกับวัดศรีธาตุ
ปลูกเตรียมไว้ในพิธีกรรม จุลกฐิน

ภาพที่ ๗ ชาวบ้านและผู้มาร่วมงานร่วมกันเก็บฝ้าย

เมื่อได้ฝ้ายพบกับความต้องการแล้วชาวบ้านจะนำฝ้ายไปรวมกันไว้ จากนั้นขั้นตอนการทำผ้าจูลูกจิ้งจะเริ่มต้นทันที โดยชาวบ้านกลุ่มหนึ่งนำฝ้ายมาเอาเมล็ดออก (การอ้วฝ้าย) และนำไปติดเพื่อให้ฝ้ายฟูไม่จับกันเป็นก้อน เสร็จแล้วฝ้ายที่ติดแล้วมาล่อเพื่อทำให้เป็นหลอด นำหลอดฝ้ายที่ได้ไปเข็นเพื่อให้ได้เป็นเส้นด้ายออกมา ขั้นตอนต่อมาการทำด้ายมัดรวมให้เป็นใจ นำไปชุบน้ำขาวข้าวที่เตรียมไว้เพื่อให้เส้นด้ายเหนียว แล้วนำด้ายไปตากแห้งโดยการผึ่งแดดเมื่อเส้นด้ายแห้งเพื่อเตรียมไปทอ

ภาพที่ ๘ ฝ้ายที่เก็บมาแล้วก็นำเอาเมล็ดออก และมีการติดฝ้ายเพื่อให้ฟู

เส้นด้ายที่ต่อแล้วนำไปทอเพื่อจะได้เป็นผืนผ้าออกมา ขั้นตอนนี้ใช้กี่ทอผ้าประมาณ ๑๒ ตัว ขั้นตอนการทอผ้าออกมาเพื่อให้เป็นผืนถือได้ว่าเป็นขั้นตอนสำคัญจะต้องใช้คนที่มีความชำนาญในการทอผ้า ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้หญิงที่สูงอายุที่เคยทอผ้าใช้เอง ในอดีตชาวอีสานเชื่อว่า หน้าที่ในการทอผ้าเป็นของภรรยา เพราะสามีมีหน้าที่คอยหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว

เมื่อทอผ้าได้เป็นผืนเสร็จแล้วฝ่ายที่รับผิดชอบในการตัดเย็บ ก็นำผ้ามาตัดออกเป็นชิ้นๆ แล้วจะทำให้เป็นผ้าชนิดใดกล่าวคือตัดเย็บให้เป็นผ้าจีวร สบง หรือสังฆาฏิ อังสะ การตัดผ้าให้เป็นผืนนั้นต้องใช้ช่างผู้ชำนาญในการตัดเย็บเพราะถ้าตัดไม่ได้ขนาดการเย็บให้ผ้าให้เป็นผืนจะไม่สวยงามและไม่ได้ขนาด เมื่อได้ผ้าเป็นผืนตามที่ต้องการแล้ว นำผ้าไปแช่น้ำ เพื่อให้ผ้าได้ซึมเข้าสู่เส้นใยผ้า เพราะเมื่อเวลาข้อมสีกที่ใช้ข้อมผ้าจะสามารถซึมเข้าสู่เนื้อผ้าได้ดี ในการข้อมผ้าครั้งนี้ผู้ที่รับผิดชอบการข้อมผ้าจะต้องตรวจสอบก่อนว่า พระที่วัดนั้นใช้ผ้าสีอะไร เช่นใช้สีเหลืองก็จะข้อมด้วยสีเหลือง หรือถ้าพระใช้ผ้าสีหลัก(สีเหลืองเข้มเช่นผ้าที่พระอุตุองค์ใช้) ก็จะใช้สีหลักข้อม โดยสีที่ข้อมจะใช้สีที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ จากนั้นก็เป็นขั้นตอนการทำผ้าให้แห้ง ซึ่งจะได้เห็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน คือ การใช้คนจับปลายผ้าแล้วช่วยกันสลัดน้ำให้ออกจากผืนผ้า จนกว่าผ้าจะแห้งจึงจะหยุด เสร็จแล้วจึงนำไปมัดรวมกันเป็นชุดเพื่อถวายเป็นผ้าจุลกฐินต่อไป

ภาพที่ ๙ ฝ่ายเมื่อผ่านการปั่นให้เป็นเส้นแล้วนำมาต่อเพื่อทำเป็นทูกและนำมาทอ

ภาพที่ ๑๐ ผ้าที่ทอได้เป็นผืนแล้วและนำมาย้อมเป็นผ้าจุลกลืน
และขั้นตอนการทำผ้าให้แห้ง

ภาพที่ ๑๑ ผ้าจุลกฐินที่เสร็จแล้วและพร้อมที่จะนำไปถวายพระ

จุลกฐิน : การสืบทอดประเพณีเพื่อย้อนรำลึกสู่อัตถ

ชาวบ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ จังหวัดยโสธร เป็นชนเผ่าไท-ลาว ซึ่งถือว่าเป็นชนกลุ่มใหญ่ในภาคอีสานของประเทศไทย สาเหตุที่เรียกว่าเป็นเผ่า ไท-ลาว เนื่องจากชาวบ้านสิงห์นิยมรับประทานข้าวเหนียว ปลาแดก (ปลาร้า) ส้มตำ ไก่ย่าง และสำเนียงพูดและคำศัพท์แตกต่างไปจากภาษาของคนในกลุ่มภาคกลาง และภาคใต้^๙ และเป็นที่น่าสังเกตว่าชาวบ้านสิงห์จะอ้างตนเองว่า เป็นกลุ่มลาวเวียงที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นคนกลุ่มแรกที่มาตั้งเมืองยโสธรในปัจจุบัน หรือจะเรียกว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวยโสธรก็ได้ ดังนั้นประเพณีต่างๆชาวบ้านจึงอ้างว่าพวกเขาได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น ประเพณีบุญบังไฟ พิธีเลี้ยงผีมหะศักดิ์ ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

ประเพณีจุลกฐินนั้นชาวบ้านสิงห์ได้เคยมีการประกอบพิธีอยู่บ้าง แต่ครั้งอดีตจากการสัมภาษณ์ พระครูฉันทกิจโกศล เจ้าอาวาสวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองยโสธร กล่าวว่า^{๑๐}

^๙ บุญยงค์ เกศเทศ, วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑) หน้า ๑๐๕.

^{๑๐} สัมภาษณ์พระครูฉันทกิจโกศล, เจ้าอาวาสวัดศรีธาตุบ้านสิงห์, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

“ประเพณีการทำจุลกฐินนั้น ในอดีตเคยทำมานานแล้วแต่ในปัจจุบันห่างหายไปในปีนี้เป็นปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่วัดยังไม่ได้รับกฐิน เพราะว่ายังไม่มีคนมาปักหรือ จองกฐินไว้ตั้งนั้น ในปีนี้จึงได้จัดทำจุลกฐินขึ้น โดยร่วมกับชมรมชีวภาพ บ้านกุดตระหวี เป็นเจ้าภาพร่วมกับชาวบ้านสิงห์จัดทำจุลกฐินถวายที่วัดบ้านสิงห์ วัดบ้านกุดตระหวี และวัดบ้านนาจาน อำเภอไทยเจริญ จังหวัดยโสธร ประกอบกับในปีนี้ทางวัดจะสร้างศาลาการเปรียญขึ้น จึงใช้ประเพณีจุลกฐินนี้เป็นการบอกบุญให้กับผู้ใจบุญมาร่วมเป็นเจ้าภาพในการสร้างศาลาการเปรียญ”^{๑๑}

จากคำบอกเล่าของพระครูฉันทกิจโกศล จะเห็นได้ว่า ประเพณีการทำจุลกฐินหรือกฐินแล่นนั้น ชาวบ้านสิงห์เคยทำมาในอดีต แต่ในครั้งนี้องค์การต้องการทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อื่นด้วย จึงเป็นที่น่าสนใจ

วัดศรีธาตุ : พื้นที่พิธีกรรม และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งการรื้อฟื้นประเพณีจุลกฐิน

วัดศรีธาตุบ้านสิงห์ เดิมเป็นวัดร้าง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๖๐^{๑๒} ท้าวคำใส ท้าวคำสุ ท้าวคำสุข ข้าราชการพรของพระวอพระตาได้เดินทางมาสำรวจบ้านเมืองเพื่อจัดตั้งเป็นเมืองหน้าด่านเพื่อใช้ป้องกันกองทัพของเจ้าสิริบุญสาร เมื่อเดินทางมาถึงบริเวณวัดศรีธาตุ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ดงผีสิง จึงเข้าสำรวจและได้พบวัดศรีธาตุถูกปกคลุมด้วยป่า จึงได้หักล้างถางพงและบูรณะจัดตั้งเป็นวัดขึ้นเพื่อใช้ทำกิจกรรมสำคัญของชุมชน

ในอดีตวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ใช้เป็นสถานที่จัดพิธีกรรมสำคัญของชุมชน โดยเฉพาะพิธีกรรมบุญบั้งไฟที่จะต้องจัดก่อนบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธร โดยเฉพาะชาวบ้านที่นี่ให้รายละเอียดสอดคล้องกันว่า ก่อนที่ประเพณีบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรจะจัดขึ้น ชาวบ้านสิงห์จะต้องจัดบุญบั้งไฟก่อนยโสธร เพราะถ้าไม่ทำที่นี่ก่อน จะมีอาเพศต่างๆ เกิดขึ้นในงานบั้งไฟของยโสธร และอีกเหตุผลหนึ่งคือบ้านสิงห์ถือว่าเป็นบ้านพี่ของบ้านสิงห์ท่า (ที่ตั้งเมืองยโสธรปัจจุบัน) ดังนั้นบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญ

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูฉันทกิจโกศล, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

^{๑๒} พระครูฉันทกิจโกศล. พิธีฉลองสมณศักดิ์พัยครองเจ้าคณะอำเภอชั้นเอกและทำบุญอายุวัฒนมงคล ๖๐ ปี, (ยโสธร: ศิริธรรมออฟเซ็ท ๒๕๕๓) หน้า ๑๓.

ของชาวโลธรจึงจำเป็นต้องให้บ้านสิงห์จัดก่อน นอกจากนี้ประเพณีบุญสงกรานต์
วัดศรีธาตุบ้านสิงห์ก็เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมต่างๆ ในพิธีสงกรานต์มีพิธีถวายผ้าพระ
ธาตุองอาจกะบันหลวง มีพิธีฮอดสงฆ์ (การรดน้ำพระภิกษุสงฆ์) ประเพณี “บุญเผวด”
(เทศน์มหาชาติ) ซึ่งงานบุญใหญ่ของชาวบ้านสิงห์พระผู้เทศน์จะเทศน์เรื่องราวของ
พระเวสสันดรด้วยคัมภีร์ที่เป็นตัวอักษรธรรมอีสาน

ในปัจจุบันวัดศรีธาตุยังคงเป็นวัดสำคัญของชาวชุมชนที่นี่ พิธีกรรมต่างๆ
ที่จัดขึ้นตาม ฮีตสิบสองจะใช้สถานที่วัดศรีธาตุเป็นที่จัดงานประเพณีถึงแม้หมู่บ้านสิงห์
จะมี ๒ วัดก็ตาม และที่สำคัญอีกอย่างคือเจ้าอาวาสพระครูฉันทกิจโกศลเป็นรองเจ้า
คณะจังหวัดยโสธร กิจกรรมต่างๆจึงใช้วัดศรีธาตุเป็นสถานที่จัดงานทุกครั้ง

ในการจัดงานประเพณีจุลลทินในครั้งนี้เจ้าภาพได้ใช้วัดศรีธาตุบ้านสิงห์เป็น
สถานที่จัดทำจุลลทินและเป็นวัดอีกวัดหนึ่งที่นำผ้าจุลลทินถวาย ซึ่งการทำผ้าจุลลทิน
นั้นที่วัดเคยทำมาก่อนหลายครั้งตั้งแต่อดีต และเรื่อยมา อีกอย่างวัดศรีธาตุเป็นวัดที่
มีประวัติและความเป็นมายาวนาน เจ้าภาพจึงต้องการรื้อฟื้นประเพณีทำบุญจุลลทิน
เพื่อรักษาไว้ซึ่งประเพณีที่เคยสืบทอดมาแต่อดีตให้คงอยู่และเป็นการรักษาฮีตสิบสอง
ซึ่งเป็นพิธีกรรมในรอบปีของชาวอีสานให้ยังคงดำรงอยู่ต่อไป

ภาพที่ ๑๒ หอไตรกลางน้ำวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์

จุลกลิน: การปรับเปลี่ยนและประดิษฐ์สร้างพิธีกรรม

ประเพณีบุญจุลกลินของชาวบ้านสิงห์ในอดีตเคยทำมาหลายครั้งโดยเฉพาะ ๒ ครั้งล่าสุดคือในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ และ ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มีการจัดทำจุลกลินที่แตกต่างออกไปจากในอดีต จากคำบอกเล่าของพระครูฉันทกิจโกศล เจ้าอาวาสวัดศรีธาตุ กล่าวว่าจุลกลินทั้งสองครั้งหลังมีขั้นตอนต่างๆ ที่ปรับเปลี่ยนไปทั้งนี้อาจเพื่อให้เข้ากับบริบทของพื้นที่และช่วงเวลา เช่นพิธีบวงสรวงภูมิมาเทวดาอารักษ์ที่อยู่ในบ้านสิงห์ การสืบทอด การประกวดสาวงามเพื่อเก็บดอกฝ้าย เป็นต้น^{๑๓} จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีบุญจุลกลินทั้ง ๒ ครั้ง ผู้วิจัยสังเกตว่าบุญจุลกลินครั้งล่าสุดคือปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นครั้งที่มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมขั้นตอนของพิธีกรรมมากที่สุด หรือการประดิษฐ์สร้างพิธีกรรม หรือ ประเพณีประดิษฐ์ นั่นเอง

การประดิษฐ์สร้างประเพณีจุลกลินในครั้งนี้เป็นการนำเอาพิธีกรรมที่มีมาแต่ในอดีตมาสร้างใหม่โดยการปรับเปลี่ยนขั้นตอนมาเพื่อตอบสนองสถานการณ์ใหม่ๆ โดยยังคงอ้างอิงสถานการณ์เก่า ตามนัยยะของความหมายของประเพณีประดิษฐ์ที่มีความหมายว่า เป็นชุดของวิธีปฏิบัติที่ถูกระบุขึ้นโดยกลุ่มผู้มีอำนาจเหนือกว่าสร้างกฎเกณฑ์ให้เกิดค่านิยม การยอมรับซึ่งจะปรากฏในรูปของสัญลักษณ์ มีการส่งทอดค่านิยมหรือแบบแผนปฏิบัติที่แน่นอนจนกลายเป็น บรรทัดฐานของสังคม^{๑๔} เช่น ประเพณีปีใหม่ของเมืองหลวงพระบางซึ่งเป็นการประดิษฐ์สร้างจากอำนาจภาครัฐในระดับท้องถิ่น โดยยังคงเค้าเดิมของประเพณีที่มีมาในอดีต มีการคัดสรรหรือตัดขั้นตอนพิธีกรรมบางส่วนทิ้งไป หรือเพิ่มเติมขั้นตอนบางอย่างขึ้นมา^{๑๕} หรือกรณีการใช้มโนทัศน์และสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันล้านของชาวบ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีการสร้างเครื่องประกอบพิธีเพื่อสร้างพิธีกรรมขึ้นมาโดยตีความจาก

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูฉันทกิจโกศล, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

^{๑๔} Eric Hobsbawm and Terence Ranger. *The invention of tradition*, (London: Cambridge university press, ๑๙๘๓) หน้า ๑-๒.

^{๑๕} ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. *หลวงพระบางเมืองมรดกโลก: พื้นที่พิธีกรรมและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์*, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑, หน้า ๒๓๑-๒๓๓.

คัมภีร์ใบลานเพื่อสร้างพิธีกรรมเป็นรูปธรรม^{๑๖}

ประเพณีบุญจุลกฐินวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์เป็นการนำเอาประเพณีในอีสานสองของชาวอีสานมารื้อฟื้นใหม่และเพิ่มเติมขั้นตอนบางอย่างเข้าไปในพิธีกรรมโดยกลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่าเป็นเจ้าภาพกฐินซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีอำนาจเป็นผู้กำหนดขึ้นโดยใช้ป้ายขนาดใหญ่เป็นเครื่องประชาสัมพันธ์งานและอ้างอิงปริมาณทูลศุภพรมาเป็นเครื่องกำหนดการบริจาคร่วมในงานจุลกฐินในครั้งนี้

พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ : ขั้นตอนการประดิษฐ์สร้างประเพณี

ก่อนถึงวันงานจุลกฐินหนึ่งวันเจ้าภาพจะขอแรงชาวบ้านสิงห์นำเครื่องมือต่างมาไว้ในบริเวณวัดบ้านสิงห์ตลอดจนการเตรียมงานและขั้นตอนต่างๆ โดยเฉพาะบริเวณหน้าอุโบสถพระเจ้าใหญ่และสิงห์หินจะตั้งเครื่องบูชาเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ภายในบริเวณวัดบ้านสิงห์โดยมีการตั้งขันหมากเบ็งใหญ่ไว้สูงสุด และตามด้วยเครื่องบูชาและผลไม้ชนิดต่างๆตั้งบูชา ที่หน้าอุโบสถ เพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยเฉพาะพระเจ้าใหญ่ซึ่งเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ที่สร้างมานานพร้อมกับสิงห์หินแกะสลักที่สร้างโดยพระยาศรีวรราช ในปีศักราช ๑๒๑๘ ซึ่งตามคำบอกเล่าของพระครูฉันทกิจโกศลกล่าวว่า พระยาศรีวรราชได้สร้างสิงห์ขึ้น ๒ ตัว ตัวหนึ่งอยู่ที่อุโบสถวัดบ้านสิงห์ส่วนอีกตัวหนึ่งนำไปไว้ที่บ้านสิงห์ท่า (เมืองยโสธร) จึงมีเรื่องเล่าอีกว่าในวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวงสิงห์ที่อยู่วัดศรีธาตุซึ่งเป็นสิงห์ตัวผู้จะกระโดดลงลำห้วยที่อยู่ข้างหมู่บ้านไปหาสิงห์ตัวเมียที่อยู่วัดสิงห์ท่า ลำห้วยที่สิงห์ตัวผู้กระโดดลงไปจึงได้ชื่อว่า ห้วยลำทวน ซึ่งเป็นการเลียนเสียงการกระโดดลงน้ำของสิงห์ตามภาษาถิ่นอีสานจากความศักดิ์สิทธิ์ของสิงห์หินแกะสลักตัวนี้ได้ถูกมิชิพขโมยไปถึง ๖ ครั้งแต่ละครั้งติดตามมาได้ทุกครั้ง ปัจจุบันสิงห์หินแกะสลักตัวนี้ได้ประดิษฐานอย่างแน่นหนาในอุโบสถข้างพระเจ้าใหญ่ภายในวัดศรีธาตุบ้านสิงห์ แทนบูชา มี ๓ ชั้นชั้นแรกเป็นที่วางขันบูชา (ขันหมากเบ็ง ในภาษาอีสาน) แทนบูชาชั้นที่ ๒ จะเป็นที่วาง

^{๑๖} พิพาก เมืองหลวง. มโนทัศน์และสัญลักษณ์ในงานแปดหมื่นสี่พันขันธ์ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด : การศึกษาในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔, หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

พาน้ำหอม ส่วนแทนบูชาชั้นที่ ๓ จะเป็นผลไม้ต่างๆ ได้แก่ส้มโอ กล้วย หมาก แทนบูชาทั้ง ๓ ชั้นจะรองด้วยผ้าสีขาว ประดับด้วยธงสีแดง นอกจากนี้ทั้งสี่ทิศยังใช้ ฉัตร ๗ ชั้นเป็นเครื่องประดับซึ่งแสดงถึงการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีบวงสรวงเทวดา อารักษ์และพระภูมิเจ้าที่ เริ่มเวลา ๐๖.๐๙ น. ซึ่งพิธีต่างๆจะต้องมีเลข ๙ ลงท้ายเสมอ เช่นพิธีเก็บดอกฝ้าย เวลา ๐๗.๓๙ น. พิธีจุดเทียนชัย เวลา ๑๐.๑๙ น. เป็นการใช้ ตัวเลขเพื่อให้เกิดสิริมงคลจากนั้นพราหมณ์ผู้ทำพิธีจะกล่าวขมนมเทวดา และประกาศ ความยิ่งใหญ่ของการถวายผ้าจุลกลิน วัตถุสัญลักษณ์ที่นำมาตั้งเพื่อเป็นการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์บนยอดของชั้นหมากเบ็งซึ่งเป็นเครื่องบูชาตามคติความเชื่อของชาวอีสาน คือไขไก่ ซึ่งหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ผลไม้ต่างๆที่หาได้ในท้องถิ่นเช่น กล้วย มะพร้าว หมาก สับปะรด จะถูกนำมาวางเรียงต่อกัน ยังเป็นเครื่องเน้นย้ำให้ เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์หลังจากพราหมณ์ทำพิธีเสร็จแล้วชาวบ้านและผู้มาร่วมในพิธี ต่างเข้าไปจุดธูปเทียนบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

พิธีบวงสรวงเทวดาอารักษ์ในครั้งนี้เจ้าภาพได้นำดนตรีมาบรรเลงประกอบ เข้ามาประกอบ ทำให้เห็นถึงความขลังและศักดิ์สิทธิ์ สร้างความน่าอัศจรรย์ให้กับ ผู้เข้าร่วมพิธี นอกจากนี้การที่ผู้เข้าร่วมพิธีสวมใส่ด้วยเสื้อผ้าสีขาว ทำให้เห็นถึงความ บริสุทธิ์ และยังทำให้เห็นถึงความผสมกลมกลืนและความสัมพันธ์อันดีระหว่าง พุทธ พราหมณ์ และผี อย่างชัดเจน นอกจากนี้คว้นรูปที่ลอยขึ้นสู่ท้องฟ้าทำให้รู้สึกว่ามี ผู้คนที่เข้าร่วมอยู่บนสวรรค์

พิธีสืบชะตา : การประดิษฐ์สร้างพิธีกรรมเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์

ประเพณีทำบุญจุลกลินเป็นประเพณีที่นิยมทำกันในถิ่นภาคเหนือ ซึ่งในทาง แถบภาคอีสานไม่ค่อยนิยมปฏิบัติกันมากนักเนื่องจากต้องใช้แรงคนมากแล้ว ยังต้องใช้ทุนมาก ที่สำคัญคือต้องทำให้เสร็จภายในวันเดียว ซึ่งชาวอีสานเรียกพิธีทำบุญจุล กลินว่า “กลินแล่น” คือการทำกลินให้เสร็จภายในวันเดียว หรือทำกลินอย่างเร่งด่วน แต่ที่ตำบลสิงห์มีกลุ่มชาวบ้านที่เรียกตนเองว่า “ชมรมชิวานูภาพ” พระครูจันทกิจโกศล กล่าวว่า ชมรมชิวานูภาพ เป็นกลุ่มที่มีศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนา การจัด งานจุลกลินในครั้งนี้ชาวชมรมชิวานูภาพ เป็นผู้ดำเนินการทำผ้าจุลกลินเพื่อทอดถวายที่ วัดบ้านสิงห์การบอกบุญไปยังชาวบ้าน คณะผู้แสวงบุญ และพุทธศาสนิกชนทั้งใกล้และ

ไกลเพื่อให้มาร่วมกันทำบุญจุลกฐินในครั้งนี้เจ้าภาพใช้พิธีสืบชะตา เชิญชวนให้กับชาวบ้าน ผู้ศรัทธาและผู้แสวงบุญที่มาร่วมทำบุญในครั้งนี้ได้รับรู้ โดยกำหนดการได้ขึ้นป้ายประกาศไว้หน้าวัดเพื่อให้ผู้พบเห็นสนใจในกิจกรรมต่างๆที่เจ้าภาพจะจัดเข้าไว้ในพิธีกรรม

พิธีสืบชะตา เป็นพิธีกรรมที่นิยมทำกันในทางภาคเหนือ ส่วนทางภาคอีสานจะเรียกว่าพิธีสะเดาะเคราะห์ โดยผู้ที่ทำการสะเดาะเคราะห์คือผู้ที่ถูกหักจากหมอดูหรือผู้ที่สามารถตรวจดวงชะตาวิชาสี นอกจากนั้นคนที่ถูกหักว่ามีเคราะห์จะถึงแก่ชีวิตต้องแก้เคล็ดด้วยการสะเดาะเคราะห์หรือต่อชะตาชีวิต เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวบ้านสิงห์ให้ความสนใจเกี่ยวกับพิธีสืบชะตาเพื่อเสริมความเป็น ศริมงคลมาก เพราะภายในศาลาการเปรียญที่ทางวัดจัดไว้เพื่อเป็นสถานที่จัดพิธีสืบชะตา ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าประชาชนที่เข้าร่วมพิธีทำบุญจุลกฐินสนใจพิธีกรรมสืบชะตามาก เนื่องจากผู้เข้าร่วมงานได้จับกลุ่มคุยกันถึงพิธีสืบชะตาและอีกประเด็นคือทางวัดได้ขึ้นป้ายกำหนดการให้ประชาชนได้เห็นอย่างเด่นชัดแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพิธีกรรมสืบชะตา ภายในศาลาการเปรียญวัดศรีธาตุเนื่องแน่นด้วยผู้คนที่เข้าร่วมพิธีสืบชะตา องค์ประกอบของพิธีสืบชะตาไม่ว่าจะเป็นเครื่องประกอบพิธี เครื่องบูชาครูได้ถูกจัดเตรียมไว้อย่างพร้อมเพรียง พิธีเริ่มโดยเจ้าภาพจุลกฐินประเคนขันครูแก่พระสงฆ์จากนั้นผู้เข้าร่วมพิธีทั้งหมดนำด้ายสายสิญจน์พันรอบๆ ศีรษะตนเองคนละ ๓ รอบโดยด้ายสายสิญจน์ จะผูกรวมกันและปลายของด้ายสายสิญจน์จะผูกโยงเข้ากับพระพุทธรูปที่เป็นพระประธานในศาลา พระสงฆ์ รูปที่ ๓ ทำหน้าที่กล่าวขุมนุมเทวดาเสร็จแล้วพระสงฆ์ที่ ๗ รูปจะเริ่มสวดมนต์ โดยเริ่มจากสวดพระปริตร ก่อนไปเรื่อยๆจนจบ ซึ่งเมื่อถึงบท “โอโรคยา นิพพานัง ปรมัง สุขัง” พระสงฆ์จะผูกข้อมือให้กับผู้เข้าร่วมสืบชะตา ขั้นตอนสุดท้ายพระเถระผู้ใหญ่จะประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้กับผู้เข้าร่วมพิธี ในพิธีสืบชะตาครั้งนี้เจ้าภาพได้ผูกโยงเรื่องจุลกฐินเข้ากับ ศิริมานนทสูตร หรืออาพาธสูตร ที่อยู่ในอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต อาพาธสูตรข้อ ๖๐^{๙๙} ซึ่งเป็นการแสดงหลักธรรมในหัวข้อสัญญา ๑๐ ประการให้กับผู้ป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บต่างๆได้ฟังหลักธรรมสัญญา ๑๐ ประการนี้ พระพุทธเจ้าเป็นผู้แสดง

^{๙๙} มหาภูมิบาลวิทยาลัย. อังคตตรนิกาย ทสกนิบาต, (นครปฐม : มหาภูมิบาลวิทยาลัย, ๒๕๕๒),หน้า ๑๙๐.

ธรรมให้กับพระอานนท์ฟังเนื่องจากพระองค์ได้ทราบถึงอาการอาพาธของพระ
ศรีเมานนท์ จึงได้แสดงสัญญา ๑๐ ประการให้กับพระอานนท์ได้ฟังเพื่อให้พระอานนท์
ได้ไปแสดงต่อให้กับพระศรีเมานนท์ได้ฟัง ซึ่งเมื่อพระศรีเมานนท์ได้ฟังแล้วอาการอาพาธ
ทั้งหลายก็จะทุเลาและหายไป เมื่อพระอานนท์ได้แสดงสัญญา ๑๐ ประการให้พระศริ
มานนท์ได้ฟังแล้ว อาการอาพาธก็หายไปเป็นปลิดทิ้ง ทางเจ้าภาพผู้ทำจุลจกฐินพร้อมกับ
กับวัดศรีธาตุได้ขึ้นป้ายใหญ่เด่นชัดถึงการแจกแผ่นซีดี เรื่องศรีเมานทสูตร ให้กับผู้
เข้าร่วมพิธีจุลจกฐินในครั้งนี้

จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้ศรัทธาแสงบุญที่เข้าร่วมบุญจุลจกฐินต่างก็เข้าร่วมพิธีสืบ
ชะตาอย่างพร้อมเพรียง ซึ่งทุกคนต่างหวังว่าพิธีสืบชะตาจะเป็นการสร้างขวัญและ
กำลังใจให้กับตนเอง ปราศจากทุกข์ภัย เพื่อจะได้มีกำลังใจกำลังใจต่อสู้กับอุปสรรค
ต่างๆในการดำเนินชีวิตประจำวันต่อไป และสิ่งสำคัญอีกอย่างคือ การเข้าร่วมพิธีกรรม
สืบชะตาของชาวบ้านนั้นยากมาก ดังนั้นเมื่อชาวบ้านได้ข่าวต่างแสดงความยินดีและเข้า
ร่วมพิธีและร่วมงานอย่างมากมาย ซึ่งพวกเขาเชื่อว่าเป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์และ
ความเป็นสิริมงคลให้กับตนเองและครอบครัว เนื่องจากพระสงฆ์ที่สวดในพิธีสืบชะตา
ในครั้งนี้ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพระเถระผู้ใหญ่เป็นผู้นั่งสวดมนต์บริกรรมคาถาทำให้
ผู้เข้าร่วมพิธีมีความรู้สึกว่ามีพิธีสืบชะตาในครั้งนี้ขลังและศักดิ์สิทธิ์

ธิดาดอกฝ้าย : เวทีแห่งการประดิษฐ์สร้าง

การคัดเลือกหาสาวงามที่จะทำหน้าที่เก็บดอกฝ้าย ภายใต้ชื่อว่า “ ธิดาดอก
ฝ้าย” ในประเพณีบุญจุลจกฐินครั้งนี้ มีสาวงามภายในหมู่บ้านของตำบลสิงห์เข้าร่วม
การคัดเลือกอย่างมากมายจุดประสงค์ในการคัดเลือกสาวงามครั้งนี้เพื่อให้สาวงามได้
ประชาสัมพันธ์งานจุลจกฐินและบอกเล่าเรื่องและความสำคัญของประเพณีจุลจกฐิน และ
อานิสงส์ที่ได้จากการทำบุญจุลจกฐิน โดยคุณสมบัติของสาวงามที่เข้าประกวดจะต้องเป็น
สาวพรหมจรรย์เท่านั้น เพราะสาวงามเพื่อได้รับการคัดเลือกจะเป็นผู้เก็บฝ้ายก่อนเป็น
ลำดับแรก และคุณสมบัติอีกอย่างคือสาวงามที่เข้ารับการคัดเลือกต้องเป็นชาวตำบล
สิงห์เท่านั้น สาวงามที่เข้าประกวดหมดคัดจะเลือกไว้เพียง ๔ คนเท่านั้น ซึ่งความหมาย
คือเป็นตัวแทนของมเหสีของพระอินทร์ ในการประกวดสาวงามจะต้องชักชวนญาติ
พี่น้องเข้ามาร่วมงาน โดยบอกกล่าวผ่านเครื่องขยายเสียงเพื่อชักชวนให้ชาวบ้าน

เข้ามาร่วมงาน ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของการคัดเลือกสาวงามนั้น คือเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ที่จะได้รับคัดเลือกให้ทำหน้าที่ธิดาดอกฝ้าย จะต้องได้รับเงินบริจาคมากที่สุดในบรรดาสาวงามทั้งหมด การจากนั้นเมื่อได้สาวงามทั้ง ๔ คนแล้วสาวงามก็จะถือตะกร้าคนละใบ เดินเข้าไปเก็บดอกฝ้ายก่อนผู้อื่น ในขณะที่สาวงามกำลังเก็บดอกฝ้ายต้อง จะมีคณะนางร่าเริงออกมารำรำประกอบดนตรีพื้นบ้านอีสานคือวงโปงลางบรรเลงคลอไปด้วย การรำรำของเหล่านางรำทั้งหลายเป็นการร่ายถวายภูมิเจ้าที่ และนางรำจะแต่งชุดประจำเผ่าของตนมีตะกร้าสะพายหลัง แสดงการเก็บดอกฝ้าย

บรรดาสาวงามทั้งหลายเมื่อเก็บดอกฝ้ายเสร็จแล้วจะได้นั่งพักผ่อน หลังจาก ที่ทอผ้าจลกลืนเสร็จเข้าสู่ขบวนการแห่ผ้าจลกลืนสาวงามทั้งหลายจะได้เป็นผู้นำพา ขบวนแห่ผ้าจลกลืนเข้าวัดเพื่อทอดถวายกิจกรรมของสาวงามจึงจะเสร็จสิ้นลง

กิจกรรมของประเพณีทำบุญจลกลืนที่เสริมเข้ามาเพื่อให้ประเพณีสอดคล้อง กับบริบททางสังคมซึ่งปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาในยุคของโลกาภิวัตน์ เพียงเพื่อ ต้องการตอบสนองสังคมที่กำลังขับเคลื่อนไปข้างหน้า ความหมายของวัตถุสัญลักษณ์ ที่ปรากฏอยู่ในพิธีกรรมเป็นการประดิษฐ์สร้างความหมายใหม่เพิ่มเติมความหมายเดิม จึงเป็นปรากฏการณ์ “การรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้าง” ให้สอดคล้องสัมพันธ์และยึดโยง กับประเพณีจลกลืนเดิมที่เคยมีมาในอดีตกับปัจจุบันเพื่อให้สอดคล้องร้อยรัดกันได้ ซึ่ง อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการโหยหาอดีตอีกครั้งหนึ่ง

การปรับเปลี่ยนบทบาทของประเพณีจลกลืน

จุดมุ่งหมายของการประกอบประเพณีทอดกฐินของชาวอีสาน ไม่ว่าจะเป็น กฐินสามัคคี หรือจลกลืนก็ตาม เพื่อต้องการได้อานิสงส์และดำรงไว้ซึ่งประเพณี เพื่อ แสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สร้างความสามัคคีในกลุ่มญาติพี่น้องและสร้างความ กลมเกลียวสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดำรงพระพุทธศาสนาเพื่อคำจูนสังคม โดย เฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นตัวแทนของพุทธศาสนาได้ปฏิบัติภารกิจทางสงฆ์ให้สำเร็จลุล่วงไป ด้วยดี และบทบาทในการสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินโดยประเพณีบุญกฐินแต่ละ ครั้งจะมีหรสพสมโภชตลอดคืน ส่วนเจ้าภาพที่เป็นผู้สร้างองค์กฐิน เป็นผู้มีศรัทธา อย่างแรงกล้าในพุทธศาสนา ก่อนจะจัดกฐินจะต้องบอกบุญไปกับญาติพี่น้อง มีการ วางแผนไว้ล่วงหน้า ผู้เข้าร่วมพิธีนั้นจะเป็นญาติพี่น้องและชาวบ้านของหมู่บ้านที่จะมา

ช่วยงานซึ่งเริ่มตั้งแต่การจัดทำสถานที่

แต่ในปัจจุบันนี้ประเพณีการทอดผ้าจุลกฐินของชาวอีสาน ได้ถูกเปลี่ยนบทบาทออกไปจาก การทอดผ้ากฐิน หรือผ้าจุลกฐิน ที่ชาวบ้านนำผ้าไปทอดถวายที่วัด นอกจากจะถวายผ้าแล้ว จะมีการถวายปัจจัยให้กับทางวัด คือ เงิน เพราะก่อนจะถวายผ้าจะมีการประกาศยอดเงินที่ทางเจ้าภาพได้มาเพื่อถวายวัด ถ้าได้เงินถวายเข้าวัดมากจะเป็นการมองว่า เจ้าภาพเป็นคนที่มั่งคั่งมาก สามารถหาเงินเข้าวัดได้จำนวนมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือบทบาทที่เปลี่ยนไปสำหรับสังคมชาวอีสานในปัจจุบัน ซึ่งบทบาทของการถวายผ้าจุลกฐินของวัดบ้านสิงห์ คือ

๑. บทบาทของจุลกฐินในการระดมทุนเพื่อสร้างสิ่งสาธารณะประโยชน์ แก่วัด

ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ชาวอีสานได้ใช้ประเพณีต่างๆเพื่อหารายได้เพื่อปลูกสร้างสิ่งต่างๆที่ทางวัดเห็นว่ามีความประโยชน์ต่อวัด เช่นการสร้างอุโบสถ การสร้างศาลาการเปรียญ โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ จุลกฐินบ้านสิงห์เห็นได้อย่างชัดเจนว่า บทบาทของจุลกฐินได้ถูกปรับเปลี่ยนไป จากเดิมที่ทำได้แต่อดทนอดกลั้น เป็นการระดมทุนเพื่อสร้างสิ่งปลูกสร้างที่ทางวัดได้ตั้งไว้ เมื่อทางวัดต้องการทุนมาสร้างศาลาการเปรียญ เพื่อใช้เป็นที่ประชุมสงฆ์ และสนามสอบนักเรียนบาลีสนามหลวง และใช้เป็นที่จัดประชุมให้กับหมู่บ้านและหน่วยราชการที่จะมาใช้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างมากสำหรับวัดศรีธาตุต้องมีทุนมารองรับสิ่งเหล่านี้ แต่เป็นที่ทราบกันว่าทางวัดไม่มีรายได้มากมาที่จะมาปลูกสร้างสิ่งเหล่านี้ ดังนั้นจึงหาแนวทางในการที่จะระดมทุน ในประเพณีทอดถวายผ้าจุลกฐิน ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวพุทธทางวัดศรีธาตุจึงได้แทรกกิจกรรมพิธีวางศิลาฤกษ์ศาลาการเปรียญตามกำหนดการที่ประกาศไว้ และเป็นที่เข้าใจกันได้ว่า วัดต้องการบอกบุญให้กับผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังได้อานิสงส์สองทางคือจากการเป็นเจ้าภาพร่วมถวายผ้าจุลกฐิน และบริจาคทรัพย์เพื่อสร้างสาธารณะสมบัติให้กับทางวัดด้วย ซึ่งนับได้ว่าเป็นกลอุบายอย่างแยบยล จากการสัมภาษณ์พระครูฉันทกิจโกศล เจ้าอาวาสวัดศรีธาตุบ้านสิงห์ กล่าวว่า

“ทางวัดต้องการสร้างศาลาเพื่อใช้เป็นส่นานส่นอนนักธรรมบาลี ส่นานหลวง และใช้เป็นที่พักประชุม เพราะตำบลสิงห์เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ และวัดศรีธาตุนานสิงห์ก็เป็นวัดที่มีวัดคู่กดีลสิทที่ที่ชาวบ้านในละแวกนี้ให้ความเคารพบูชา ดังนั้นเมื่อมีการจัดงานแต่ละครั้งสถานที่ ที่ใช้เป็นศูนย์รวมยังไม่ค่อยดีมากนัก ประกอบกับศาลาการเปรียญหลังเก่าที่สร้างมานาน ชำรุดมาก ถ้าจะซ่อมบำรุงคงใช้งบประมาณในการสร้างมาก ทางวัดและชาวบ้านจึงได้ประชุมตกลงให้สร้างหลังใหม่ แต่งบประมาณที่จะใช้สร้างทางวัดยังไม่มี จึงต้องมีการระดมทุนจากชาวบ้านและการบอกบุญจากผู้ใจบุญจากภายนอกหมู่บ้านที่มีมีศรัทธาในพุทธศาสนา”^{๑๔}

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่าวัดใช้ประเพณีจุลกฐินเป็นการระดมทุน เพื่อสร้างศาลาวัด ซึ่งเจ้าภาพที่ทอดถวายผ้าจุลกฐินก็จะรวบรวมเงินที่ได้จากการบริจาคให้กับทางวัด นอกจากรายได้ที่นำมาส่นพบที่พบในงานจุลกฐินบ้านสิงห์คือ ได้จากผู้ร่วมงาน ซึ่งผู้ร่วมงานในครั้งนี้จำแนกออกได้เป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรกเป็นผู้ที่มาร่วมประเพณีโดยการบอกกล่าวจากเจ้าภาพจุลกฐิน ซึ่งเป็นที่สังเกตได้ชัดเจนว่าเป็นผู้ที่มาจากที่อื่นไม่ใช่ชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้มีฐานะทางการเงินที่ดี มาโดยคำชักชวนของเจ้าภาพ กลุ่มที่สองคือผู้ร่วมงานที่เป็นชาวบ้านสิงห์และหมู่บ้านใกล้เคียง กลุ่มนี้จะบริจาคตามกำลังศรัทธา และส่วนหนึ่งจะเป็นชาวบ้านที่เข้ามาช่วยโดยเป็นกลุ่มที่ใช้แรงงาน เช่น การมาทำครัว การเตรียมสถานที่ และช่วยแรงงานในด้านต่างๆ ในขณะเดียวกันก่อนจะประกอบ พิธีทอดผ้าจุลกฐิน ทางวัดได้นิมนต์พระผู้ใหญ่วางศิลาฤกษ์ศาลาการเปรียญหลังใหม่ที่จะสร้างขึ้น โดยชาวบ้านและผู้ที่มีจิตศรัทธาร่วมกันซื้อไม้ม่งคล ๗ อย่าง เพื่อเป็นเจ้าภาพร่วมกันในการสร้างศาลา โดยชุดของไม้ม่งคลที่ทำนั้น มีราคา ๑๐๐ บาท ซึ่งขายหมดในเวลาอันรวดเร็ว และทางวัดยังได้มีการให้ชาวบ้านนำสินค้มาวางจำหน่ายภายในวัดอีกด้วย เช่นผ้าที่กลุ่มแม่บ้านทำขึ้น รายได้ทั้งหมดนำเข้ากับทางวัด โดยไม่หักค่าใช้จ่าย

^{๑๔} สัมภาษณ์พระครูนิทกโกศลเจ้าอาวาสวัดศรีธาตุนานสิงห์, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

๒. บทบาทของจุลกลฐินในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพุทธกับผี

ชาวบ้านสิงห์นอกจากจะนับถือพุทธศาสนาแล้วยังนับถือผี ดังจะเห็นได้จาก บ้านสิงห์มีศาลหลักบ้านทั้ง ๓ แห่งซึ่งศาลหลักบ้านสถานที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีในวันขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๘ ของทุกปี ศาลหลักบ้านชาวบ้านสิงห์เรียกว่า “หอโอง” แต่เดิมบ้านสิงห์แบ่งหมู่บ้านออกเป็นคุ้มเวียงหรือโองหลวง หมายถึงบ้านเรือนของเจ้าเมือง^{๑๙} ซึ่งตั้งอยู่กลางหมู่บ้านใกล้หออัญญาพ้อเผ่า คุ้มเวียงแต่เดิมมีเสาไม้แก่นกลึงเป็นหัวเม็ด ปักล้อมรอบมีประตูเข้า-ออก ภายในรั้วมีบ้านเรือนปลูกอยู่ประมาณ ๓-๕ หลัง ล้วนเป็นบ้านของชนชั้นเจ้านายทั้งสิ้น^{๒๐} บรรดาผีที่ชาวบ้านเลี้ยงจะเป็นผีมหัศจรรย์หรือผีบรรพบุรุษที่เคยสร้างบ้านในสมัยพระวอพระตา กลุ่มวิญญาณผีบรรพบุรุษเหล่านี้ยังคงวนเวียนอยู่ที่บ้านสิงห์ โดยเลือกร่างทรงที่เป็นลูกหลานที่มีเชื้อสายของตนเอง อย่างเช่นนางประยูร ปทุมชาติ ที่เป็นเจ้าของหอโองแห่งที่ ๓ ที่ตั้งอยู่ภายในบ้านของนางเอง นางบอกว่าเป็นร่างทรงของท้าวคำสุย และท้าวขุนหาญ^{๒๑} (ข้าราชการบริหารของพระตาที่มาสวามิภักดิ์เมืองหน้าด่าน) เมื่อท้าวคำสุยสิ้นชีวิตลง ชาวบ้านยังเคารพนับถือและอัญเชิญวิญญาณของท้าวคำสุยเป็นมเหศักดิ์หลักบ้านสืบมา เรียกว่า อัญญาพ้อเผ่าใหญ่ ซึ่งมีหอผีอยู่กลางหมู่บ้าน(หอใน) อัญญาพ้อเผ่าน้อยมีหอผีอยู่หอนอก หน้าสำนักงานการองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ และอัญญาขุนหาญ มีหออยู่ในโองหรือคุ้มเวียงซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านยายประยูร ชูรัตน์ แต่เดิมเป็นหอหลังเดียวแต่ปัจจุบันนางประยูร ได้สร้างบ้านเชื่อมต่อกับหอผีดังกล่าว จึงดูเหมือนเป็นบ้านหลังเดียวกัน

คำว่า “อัญญา” เป็นภาษาอีสาน หรือเรียกว่า “อาขญา” อัญญาสี่ เป็นระบบการปกครองหัวเมืองอีสานและสมัยอาณาจักรล้านช้าง^{๒๒} ก่อนที่จะมีการปฏิรูป

^{๑๙} วิศิษฐ์ ดวงสงค์.โองหลวง (พระศรีวรราช) : **จวนเจ้าเมือง**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.) หน้า ๕๔๖๖.

^{๒๐} บำเพ็ญ ณ อุบล. พระวอ พระตา : **บุคคลสำคัญ**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.) หน้า ๔๖๐๒.

^{๒๑} สัมภาษณ์นางประยูร ชูรัตน์. ร่างทรงเจ้าคำสุย, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

^{๒๒} ธวัช ปุณโณทก. “อาญาสี่: ระบบการปกครอง” ใน **สารานุกรมไทยภาคอีสานเล่ม ๑๕** (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.) หน้า ๕๒๐๙-๕๒๑๕.

การปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ และ อาญาสี่นั้นเป็นตำแหน่งของขุนนางในระดับต่างๆ ได้แก่ เจ้าเมือง อุปราช ราชบุตร ราชวงศ์ ซึ่งตำแหน่งเจ้านายทั้งสิ้น มีอำนาจเด็ดขาดที่จะให้คุณและโทษแก่ใครใน สถานใดก็ได้ มีความเป็นไปได้ว่าวิญญาณบรรพบุรุษที่ชาวบ้านเคารพยกย่องอาจจะเป็น ชนชั้นเจ้าเมืองเก่ามาก่อน แต่คงไม่ทราบชื่อเดิมหรือเล่าสืบต่อกันมาจนหลงลืมไป ในปัจจุบันจึงเรียกเพียงว่า “อัญญาพ้อเฒ่า”

หอหรือศาลผีที่สำคัญตั้งอยู่ในโฮงหรือคุ้มเวียง แต่เดิมใช้เลี้ยงผีเจ้านายซึ่ง จะแยกกันเลี้ยง แต่ในปัจจุบันหอเลี้ยงผีบางที่ได้เปลี่ยนสภาพเป็นบ้านเรือนของนาง เทียม เช่นที่บ้านของนางเทียมมูร ดังนั้นเวลาเลี้ยงผีประจำปีจึงย้ายไปเลี้ยงรวมกันที่ หอกลางหมู่บ้านแทน ภายในหอมีรูปสัญลักษณ์อัญญาพ้อเฒ่า ๒ คน นั่งอยู่ ชาวบ้าน เชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้านมาก ตามธรรมเนียมประเพณี ชาวบ้านจะทำพิธีเลี้ยงผีอัญญาพ้อเฒ่าในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี จะเป็นวัน เลี้ยงผีประจำปีของหมู่บ้าน แต่มีข้อแม้ว่าจะไม่ตรงกับวันอังคาร ถ้าตรงกับวันอังคาร ต้องเลื่อนไปเป็น วันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๗ เนื่องจากวันอังคารเป็นวันแข็ง ผีจะไม่ลงเด็ด ขาดจึงเลี้ยงไม่ได้ พิธีเลี้ยงผีประจำปีของหมู่บ้านจะทำอย่างยิ่งใหญ่ ช่วงเช้าชาวบ้าน จะจัดเตรียมอาหารโดยเน้นลาบควาย(ลาบแดง ลาบขาว) แจ่ว และผักสดกินกับลาบ ข้าวเหนียว เหล้า ยาสูบและผลไม้เป็นหลัก

ปัจจุบันชาวบ้านในหมู่บ้านสิงห์ยังคงนับถือพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผี โดยมีวัดศรีธาตุ เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติศาสนกิจและขนบธรรมเนียมประเพณีของ หมู่บ้าน เช่น ประเพณีเทศน์มหาชาติ บุญบั้งไฟ และจุลกฐิน วัดและหมู่บ้านจึงไม่ได้ แยกออกจากกัน เมื่อถึงเวลาทำบุญตามฮีตสิบสอง ชาวบ้านทุกคนก็จะพร้อมใจกันมา ทำบุญที่วัดทุกครั้ง หรือบางครั้งพระเณรก็จะเข้าร่วมพิธีกับชาวบ้าน เช่นในประเพณี บุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะทำบั้งไฟเพื่อมาถวายพระ ธาตุดองคืออาจกะบานหลวง ทางวัดก็จะทำบั้งไฟเพื่อบูชาพระธาตุเช่นกัน ซึ่งแต่เดิม พระธาตุดองอาจกะบานหลวงอยู่ภายนอกเขตวัด แต่ต่อมาเมื่อเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันได้ เล็งเห็นความสำคัญพระธาตุจึงได้ขยายอาณาเขตของวัดออกไป เพื่อให้พระธาตุได้ อยู่ภายในวัด เป็นการบอกเป็นนัยยะว่า พุทธและผีสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่าง สมานฉันท์ แม้แต่พระสงฆ์เองก็ยอมรับในอำนาจของผีเช่นกัน เช่นเมื่อมีชาวบ้านมา

บนบานองค์พระธาตุและอยากได้ก้อนอิฐในพระธาตุเพื่อนำติดตัวไปตามที่ต่างๆ ก็จะมีมนต์พระสงฆ์เป็นผู้หยิบก้อนหินซึ่งเป็นส่วนสำคัญของพระธาตุ ชาวบ้านจะไม่หยิบถือไป เพราะมีเรื่องเล่าว่ามีชาวบ้านนำก้อนหินที่อยู่ในพระธาตุไปโดยไม่บอกกล่าว จึงเกิดอาการเจ็บท้องอย่างรุนแรงโดยไม่ทราบสาเหตุ แต่เมื่อนำก้อนหินที่นำไปจากองค์พระธาตุมาคืนไว้ที่เดิม อาการปวดท้องอย่างรุนแรงหายเป็นปกติทั้ง จึงเป็นเครื่องยืนยันถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างพุทธกับผีอย่างชัดเจน

พิธีทำบุญจุลกฐินซึ่งเป็นงานบุญทางพุทธศาสนา ชาวบ้านสิงห์จึงร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะชาวบ้านเชื่อว่าการทำบุญจุลกฐินซึ่งเป็นตัวแทนของพุทธจะต้องดำรงอยู่คู่กับพระพุทธรูปศาสนา เช่นเดียวกับการเลี้ยงผีประจำปีของหมู่บ้านซึ่งเปรียบเหมือนตัวแทนของผี จะต้องดำรงอยู่ต่อไป ชาวบ้านสิงห์จึงเป็นแบบอย่างที่ดีของการอยู่ร่วมกันระหว่างพุทธศาสนากับการนับถือผีอย่างชัดเจน ไม่มีการแบ่งแยก โดยมีพิธีกรรมเป็นสื่อให้เห็นถึงสิ่งเหล่านี้

บทสรุป

วัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร จัดงานประเพณีทอดถวายผ้าจุลกฐิน ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิม ที่ต้องใช้แรงงานและความร่วมมือร่วมแรงอย่างสูง อีกทั้งผู้เป็นเจ้าของภาพต้องเป็นผู้มีศรัทธาอย่างแรงกล้าในการที่จะทะนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนา จึงสามารถที่จะทำให้เสร็จได้ภายในหนึ่งวัน เพราะจุลกฐินหรือกฐินแล่น มีขั้นตอนและกิจกรรมต่างๆ มากมาย ต้องอาศัยคน และอุปกรณ์ที่มากมายจึงจะสามารถทำเสร็จได้ภายในเวลาที่กำหนด จุลกฐินบ้านสิงห์ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นได้ว่า มีการเพิ่มเติมและแทรกกิจกรรมต่างๆ เข้ามา เพื่อทำให้พิธีกรรมเกิดความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งแต่เดิมขั้นตอนพิธีกรรมจะไม่ยุ่งยากซับซ้อน ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนอกจากจะนุ่งขาวและห่มขาวตามความเชื่อของชาวพุทธแล้ว พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมสืบทอด พิธีกรรมประกวดธิดาดอกฝ้าย ซึ่งเป็นขั้นตอนที่แทรกเข้ามาในพิธีกรรมเพื่อทำให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ประเพณีบุญจุลกฐินยังมีบทบาทในการระดมทุนเพื่อสร้างสาธารณสมบัติซึ่งต้องใช้เงินทุนเป็นจำนวนมากซึ่งเกินกำลังของทางวัดซึ่งนำโดยเจ้าอาวาสจะสามารถหาทุนหรือปัจจัยมาสร้างสาธารณสมบัติให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ทางวัดจึงใช้อุบายหาทุนจากพิธีกรรมในฮีตสิบสอง และบทบาทในการสร้างความสมานฉันท์ระหว่าง

พุทธศาสนากับการนับถือผีซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านสิงห์เพื่อให้ดำรงอยู่ร่วมกันไม่เกิดความขัดแย้ง กล่าวได้ว่าประเพณีบุญจุลกฐินในครั้งนี้เป็นการรื้อฟื้นประเพณีเดิมที่เคยทำมาก่อน มาประดิษฐ์สร้างประเพณี เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับเจ้าภาพ และเป็นการสร้างความศรัทธาให้กับผู้เข้าร่วมประเพณีว่า จะได้านิสงส์อย่างมาก ตามความเชื่อที่มีมาแต่สมัยโบราณ การนำเอาประเพณีในอดีตมาสร้างขึ้นใหม่ แน่แน่นอนว่าส่วนหนึ่งนั้นเพื่อเป็นการตอบสนองของกลุ่มคนบางกลุ่ม และการใช้ประเพณีเพื่อแสดงบทบาทที่ต่างไปจากสมัยอดีตก็เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ มีการสร้างเพื่อสนองจุดประสงค์บางอย่าง การใช้ประเพณีเป็นเครื่องมือในการหาเงินทุนเพื่อจะสร้างสิ่งต่างๆ ให้กับทางวัด เริ่มจะปรากฏให้เห็นมากมายในประเพณีอีตลีสองของชาวอีสาน

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ **วัฒนธรรมและพัฒนากา**ทาง
ประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดยโสธร, ยโสธร:ศิริธรรม
ออฟเซ็ท, ๒๕๕๒.
- ธวัช ปุณโณทก. “อาญาสี่ : ระบบการปกครอง.” ใน**สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาค
อีสาน**. เล่ม ๑๕. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทย
พาณิชย์, ๒๕๔๒.
- บุญยงค์ เกศเทศ, **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์**, มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม ๒๕๕๑.
- บำเพ็ญ ณ อุบล. “พระวอ พระตา : บุคคลสำคัญ.” ใน**สารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ภาคอีสาน**. เล่ม ๙. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร
ไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.
- พิเชก เมืองหลวง. **มโนทัศน์และสัญลักษณ์ในงานแปดหมื่นสี่พันขันธ์ ที่บ้านท่าม่วง
อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด : การศึกษาในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์**.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์
ราชวิทยาลัย**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม**. นครปฐม :
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- วิศิษฐ์ ดวงสงค์. “โองหลวง (พระศรีวราข) : จวนเจ้าเมือง” ใน**สารานุกรมวัฒนธรรม
ไทยภาคอีสาน**. เล่ม ๑๕. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๕๒.
- ศิลปากร, กรม. **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๙** พระนคร : กอง
วรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ๒๕๔๕.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. **หลวงพระบางเมืองมรดกโลก: พื้นที่พิธีกรรมและการต่อรอง
เชิงอัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์**, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขา
ไทยศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

ศรินิตย์ ศรีอาภรณ์ “จุลกลุณ” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลางเล่ม ๑

กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ๒๕๔๒.

สาร สาระทิศานันท์ “กลุณ” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม ๑

กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ๒๕๔๒

สนั่น ธรรมธิ “กลุณชาดก” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือเล่ม ๑ กรุงเทพฯ:

มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ๒๕๔๒.

Eric hobsbawm and Terence ranger. **The invention of tradition**, London:

Cambridge university press, 1983.

พระครูจันทกิจโกศล,เจ้าอาวาสวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์, สัมภาษณ์, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

นางประยูร ชูรัตน์. ร่างทรงเจ้าคำสุข. สัมภาษณ์, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.